

Sándor-Zsigmond Ibolya

## ÁRUKÉSZLET ÉS ÜZLETVITEL EGY FŰSZER- ÉS VEGYESKERESKEDÉSBEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI SEPSISZENTGYÖRGYÖN

2005 őszén a székelykeresztúri Molnár István Múzeum levéltárának költöztetése és rendezése során egy érdekes gyűjtemény került elő. Első látszatra csak az tűnt fel, hogy sokféle számla, árjegyzék, aprónyomatvány és reklámlap alkotja a nem szokványos levéltári anyagot. Mivel előzőleg már foglalkoztam ipar- és kereskedelem-történettel,<sup>1</sup> érdeklődésemet felkeltették az iratok. Átböngészésük során egy 1922-től az 1940-es évek második feléig folyamatosan működő sepsiszentgyörgyi vegyeskereskedés üzletvitelére derült fény.<sup>2</sup>

A Székelykeresztúron előkerült, 459 darabból álló dokumentumanyag történetéről semmit sem tudunk. Egy sepsiszentgyörgyi kereskedés üzletviteli hagyatéka hogyan került a múzeum gyűjteményébe? Sejtésünk, hogy az iratok az 1940-es években Keresztúron működő Jakab József üveg- és porcelánkereskedő nevéhez kapcsolódnak, és a Keresztúron egykor volt Jakab kereskedőcsalád<sup>3</sup> összefüggésbe hozható a sepsiszentgyörgyi Jakab testvérekkel, kutatásaink révén nem igazolódott. A Sepsiszentgyörgyön végzett keresés sem mozdította sokkal előbbre a hagyatéka történetére vonatkozó addigi ismereteinket, ám a kereskedéssel kapcsolatos legfontosabb információkat sikerült begyűjteni. Kónya Ádám és József Álmos helytörténészek tudtak a hajdani üzletről, ismerték a pontos helyet, ahol egykor állt. Így sikerült megtudnom, hogy a Jakab-féle fűszer- és csemegekereskedés az egykori, 1898-ban alapított „Hangya” Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet sepsiszentgyörgyi kirendeltségének helyiségében működött. Egy, a József Álmos gyűjteményében található, 1918-ban kiadott színezett képeslapon az épület homlokzatán elhelyezett tábla még ez utóbbit hirdeti. (2. ábra.)

Az 1970-es évek elején végbement nagyméretű városrendezésnek ez a ház is áldozatul esett. A helyszínről ez olvasható Sepsiszentgyörgy képes történetében: „A Szabadság tér közvetlen közelében levő

Kovács Gábor térrel egyidőben a volt Iskola (ma Kossuth Lajos) utca vesztette el egykori képét (...) Az utca jobb oldalán a Bogdán ház áll, ezt követi a Fogolyán család tulajdonát képező ház, mellette Jakab Álmos háza (...) Itt ma a Bodok Szálló előtti gépkocsiparkoló található.”<sup>4</sup>

Az átalakítás eredményeként eltűnt a város hangulatos kis utcájának egy része. (1. ábra.) Az utca neve számos helyen szerepel a Jakab-kereskedés üzleti anyagában, híven tükrözve a változó idők utcanév-cseréit. 1922-ben Iskola utca, 1935-ben str. Regele Carol I., 1941-ben és napjainkban Kossuth Lajos utca nevet viseli.

A bolt 1922-ben nyílt meg. Az eseményről a *Székely Nép* 1922. március 12-i száma Új üzlet cím alatt adott hírt. „Tiszteletteljesen értesítem a nagyérdemű közönséget, hogy fűszer- és terménykereskedésemet a „HANGYA” fogy. szöv. volt üzlethelyiségében Str. Regele Carol I. No. 4. (Iskola-utca 4 sz.) alatt megnyitottam. Elsőrendű aradi liszt állandóan kapható. Kérve szíves jóindulatú pártfogást, maradok teljes tisztelettel Jakab Jenő.” (4. ábra.)

A *Székely Nép* későbbi évfolyamaiban<sup>5</sup> azonban hiába keressük az üzlet további híradásait, reklámját. A megnyitáskor közzétett hír az egyedüli, amely az üzlet működése alatt az újságban megjelent. Ebből arra következtethetünk, hogy vásárlóköre biztosított, állandó és jól körülhatárolt volt, Jakab Jenő nem érezte különösebb szükségét az effajta hírverésnek.

A sepsiszentgyörgyi és környékbeli cégek, üzletek jó hirdető helye volt az újság. Némelyikük többször, akár éveken át folyamatosan hirdette vállalkozását. A helybeli, versenytársaknak minősülő Makkai-féle fűszerüzlet, valamint a László Béla-féle fűszer-, csemege- és gyarmatáru<sup>6</sup> üzlet gyakran szerepel a korabeli reklámokban.

A Jakab-kereskedést Jakab Jenő alapította. Később hozzátársult öccse, Álmos, aki tanító volt. Az 1930-as évek románosítási politikájának következtében

<sup>1</sup> SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya 2005.

<sup>2</sup> A hagyatéka összetétele: 124 számla, 31 szállítólevél, 52 üzleti levél, 48 reklámlap, 33 nyugta, 24 árjegyzék, 60 egyéb dokumentum.

<sup>3</sup> VOFKORI György 2002. Az első világháború előtt Jakab Istvánnak volt vegyeskereskedése Székelykeresztúron.

<sup>4</sup> CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos 1999, 126, 129.

<sup>5</sup> A *Székely Nép* 1922–1944-es évfolyamai.

<sup>6</sup> A tengeren túli országokból, „gyarmatokról” szállított árut, fűszereket, déligyümölcsöket neveztek így.

Álmost hivatása gyakorlásától eltiltották,<sup>7</sup> minek folytán kereskedő lett. A harmincas évek második felében jelent meg első ízben a Jakab Testvérek cégjelzés: Fazakas Sándor kézdivásárhelyi vegyesáru kereskedő 1937. augusztus 18-án kelt levelét „Tekintetes Jakab Testvérek Uraknak” címezte.

Az üzlethelyiségre, az egykori Iskola utca 4. szám alatti épületre vonatkozik a levéltár legkorábbi darabja, egy bérleti szerződés, amely „...kötetett Özv. Bikfalvy Istvánné szül. Rákosy Ilona vaskereskedő mint bérbeadó tulajdonos és Bartha Árpád mint bérbevevő, kereskedő, sepsiszentgyörgyi lakosok, ügyleti felek között 1921. október 19-én Sepsiszentgyörgyön. Eszerint özv. Bikfalvy Istvánné a sepsiszentgyörgyi, kizárólagos tulajdonát képező, a régi Iskola-utcában lévő kőházas beltelkét bérbe adja s Bartha Árpád kereskedő azt bérbe veszi minden, az ingatlanon emelt épületekkel, helyiségekkel együtt három évi időtartamra, 1921. október hó 1-ső napjával kezdődően 1924. szeptember hó 30. napjáig.” A szerződésben szerepelnek különféle kikötések, melyek közül legfontosabb az, hogy „bérlet a bérlet tárgyát albérltetbe nem adhatja s abban ő a bérbeadó tulajdonos vaskereskedő üzlete körébe eső áruk, tehát vasárak, eladásával, raktározásával nem foglalkozhatik s egyáltalán a belsősegen oly üzletet nem nyithat, nem tarthat és nem folytathat, mely bérbeadó tulajdonos vasáruüzletének<sup>8</sup> versenyt csinálhatna s üzleti forgalma csökkentésére alkalmas szolgáltatathatna. Kivétel a kátránypapír. Özv. Bikfalvy Istvánné tulajdonos a szerződés tárgyát képező belsősegre nézve Axente János és Petrescu Constatin urakkal, mint bérlőkkel 1921. június hó 27-én, tehát már korábban szerződésre lépett, ezért e szerződésben megállapított jogok és kötelezettségek mindkét szerződő félre nézve azon felfüggesztő s illetve halasztó feltételhez köttetnek, ha Bartha Árpádnak sikerül keresztülvinnie azt, hogy nevezett Axente János és Petrescu Constantin urak az 1921. június 27-én velük kötött bérleti szerződéstől elálljanak s abban szerzett bérleti jogokról lemondjanak. Sft. Gheorghe, 1921. évi augusztus hó 11-én.” Bartha Árpád kereskedő sikeres meggyőző munkát folytatott, mert alább kézzel írva ez áll: „Axente János és Petrescu Constantin urak az 1921. okt. 13-án kiállított nyilatkozatban korábban szerzett bérlői jogaikról lemondottak, ennek következtében Bartha Árpád úr kifejezetten is elismeri azt, hogy most már az özv. Bikfalvy Istvánnéval ezen 1921. augusztus 11-én kötött bérleti szerződés joghatálya rá nézve beállott. Sft. Gheorghe 1921. október 19-én.”

<sup>7</sup> A tanítóknak kötelezővé tett román nyelvvizsgája nem sikerült.

<sup>8</sup> Az egykori Városháza épületben volt a Bikfalvi István-féle vasáruüzlet. „Az épület piactér felőli földszintjén, a sarkon Bikfalvi

Az épületet 1921. végén tehát már Bartha Árpád kereskedő bérlé, míg 1922. márciusában már Jakab Jenő jelenik meg az ingatlanban. A rendelkezésünkre álló anyagból nem derül ki, hogy kezdetben csupán bérlőként vagy tulajdonosként is bírta az épületet.

Az időrendi sorrendet betartva a levéltár következő darabja egy 1922. március 31-én kötött biztosítás, amelyben a „Franco-Română” Általános Biztosító Részvénytársaság Jakab Jenő saját tulajdonát képező tárgyakat százhuszezer-hatszáz lej erejéig 10 évre, azaz 1922. március 31-től 1932. március 31-ig terjedő időre tűz- és villámcsapás által okozható károk ellen biztosítja.

A biztosítás a Sepsiszentgyörgy, Iskola utca 4. szám alatt található ingatlanban felhalmozott javakra vonatkozott, magára az épületre nem, ezért vélhető, hogy a helyiség akkor még nem volt a saját tulajdona. A biztosítás tárgyát képezte: fűszer-, gyarmat- és terményáru fogyó és szaporodó mennyiségben az üzlet és raktárhelyiségben (tégla, cserép), festékáru fogyó- és szaporodó mennyiségben. Petróleum napi szükséglet, üzleti berendezés és felszerelés szerepelt még a biztosított javak között, azzal a megjegyzéssel, hogy kár esetén az áru minősége és mennyisége hiteles adatokkal és számlákkal igazolandó.

1924-ben Jakab Jenő a biztosítást megújította háromszázhatvanegyezer-nyolcszáz lej erejéig. Ekkor az ingatlant és a saját tulajdonát képező tárgyakat tűz- és villámütés által okozott károk ellen 10 évi időtartamra, azaz 1924. április 20-tól 1934. április 20-ig biztosította. A levéltári anyagban nem található olyan adásvételi szerződés, amely bizonyítaná, hogy Jakab Jenő – valószínűleg valamikor 1924 elején – megvásárolta az időközben jól befutott üzletének helyet adó épületet és a hozzátartozó raktárakat. Az, hogy a biztosítást csak annyiban módosították, hogy az épületre is kiterjesztették, miáltal a biztosítás értéke háromszorosára növekedett, azt támasztja alá, hogy az ingatlan ekkor már saját tulajdona volt.

Az áru helyes raktározására vonatkozó rendelkezések közt szerepelt, hogy petróleumot az üzlethelyiségben csak jól elzárt bádogedényben és 25 kg-on aluli mennyiségben szabad tartani, valamint nyílt lánggal a petróleumot tartalmazó raktárba lépni tilos.

Azt sem tudjuk biztosan, hogy az épületben csak az üzlet kapott helyet, vagy esetleg a család is itt lakott. Az 1930-as évekből származó fogyasztói számlák rávilágítanak a Jakab család által birtokolt vagy bérelt egyéb épületekre is, amelyek alapján feltételezzük, hogy a lakhelyük nem az Iskola utcai ház volt. 1935-ben Jakab Jenőnek a Livezii utca 19 sz. címre

vasáruüzlete (innen a néha még ma is hallható Bikfalvi sarok elnevezés) volt.” CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos 1999, 72.

küldi a számlát Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatalának Villamos Vállalata. Ugyanekkor Jakab Jenő üzletének megjelöléssel a Károly király – Regele Carol I. utca 4. szám (korábban Iskola utca) alá érkezik a számla. Jenő nevére 1935-ben a Regina Maria – Mária királynő utcába is címeznek számlát. A kéményseprőmester Falka András által kiállított számlák 1929-ben Álmosnak a Károly király utcába, Jenőnek a Rét utcába szólnak. 1939-ben említett kéményseprőmester Jenőnek már a Szabadság tér 2. szám alatt seprí a kéményt.

A száraznak tűnő üzletviteli anyagból a családra vonatkozó sok egyéb apró részlet is kiderül. Megtudjuk, hogy Álmos és Jenő a Kaszinó tagjainak sorát gyarapították, Jakab Álmosné a sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet választmányi tagja volt. Megrendelték a *Székely Nép* újságot, előfizettek a Keresztény Kereskedelem és Ipar Adattárára, rádiójuk és zongorájuk volt. 1930-ban a fűszerboltban használt mákőrleő hengereit Brassóban újrarovatolták, Jenő Álmost küldte a brassói Jul. Teutsch-féle gépgyárba. A Jakab cég elszámolta Jenőnek az útiköltséget, ebédet, fekete-kávét és a vendéglőben váltott ruhatári kabátjegyét. 1932-ben nagyobb összeget költöttek az üzlet villanyhálózatának a rendbetételére, a szükséges anyagokat Incze Csíki utca 3. szám alatti<sup>9</sup> vas és műszaki üzletből vásárolták. Jenő 1935-ben Szántó Dezső acélredőnyöket és tolarácsokat gyártó nagyváradi gyárából redőnyöket rendelt az üzlet bejáratára.

1934-ben a sepsiszentgyörgyi Izsák József csizma- és cipőkészítő mester Jakab Álmosnak 1 pár sport fűcipőt készített<sup>10</sup>, Jenő 1931-ben egy 5 éves sárga tehenet vásárolt. 1928-ban a Jakab család jégkár ellen biztosította a Sepsiszentgyörgy határában fekvő földjeik azon évi termését. Ebből derül ki, hogy a Szépmező nevű határban gazdálkodtak, lencsét, árpat, zabot, zabos bükkönyt és olajnövényeket termesztettek.

1941-ben egy budapesti látszerészetben<sup>11</sup> Álmos szemüveget csináltatott, ugyanebben az évben Singer Géza marosvásárhelyi „KORZÓ” nyomdájában egy üzleti bélyegzőt rendelt.

A család orvosi receptjeit különböző gyógyszer-tárakban váltották ki, erről tanúskodik néhány, cégjelzéses kis vényboríték. Hadnagy E. Antal „Szent István” nevű sepsiszentgyörgyi patikájában, Cserghi Pop Victor „Szent György” gyógyszer-tárában<sup>12</sup>, és különböző brassói gyógyszer-tárakban<sup>13</sup> vásárolták. 1928-ban a dr. Nagy Dezső által Jenőnek rendelt

orvosságokat Kováts Tivadar Szt. István Király gyógyszer-tárában váltották ki.<sup>14</sup> Házi orvosuk dr. Izsák Lajos körorvos volt. Az egész családnak a Gazdák Budapesti Biztosító Szövetkezeténél személyenként havi egy pengő értékű életbiztosítása volt, tagjai voltak a nagyváradi Temetkezési Biztosító Egyesületnek.

Jakab Álmos 1943-ban házvétel céljára kölcsönért folyamodott a Magyar Nemzeti Bankhoz. Előzetesen a Háromszéki Takarékpénztár R.T.-től is kölcsönt vett fel, Jakab Álmosné sz. Bodor Irma a harminckettőezer arany pengő értékű kölcsönért kezességet vállalt. Egy későbbi levélből kiderül, hogy a részletek visszafizetésével gondjaik voltak.

1944. március 13-án Székelykeresztúrról Lőrinczi László két élő nyulat küldött vasúton Jakab Álmosnak. A Magyar Államvasutak által kibocsátott „expresszáruvevény” a hagyaték egyetlen dokumentuma, amely Székelykeresztúrhoz köthető.

A család tagjai a város megbecsült polgáraitól meghívottak voltak a fontosabb társadalmi és kulturális rendezvényekre, a Református Férfiszövetség és a Kollégium ünnepségeire. A Kereskedők Érdekvédelmi Szervezete, a Baross Szövetség 1930-as években készült fotóján (3. ábra) a népes testületben az első álló sorban kilencedik a nagy valószínűséggel azonosított Jakab Álmos. A kereskedők Olt utcai székházának udvarán szintén az 1930-as években készült fényképen a szentgyörgyi üzletemberek legnevesebbjei közt ismét ott találjuk Jakab Álmost.<sup>15</sup> Figyelemre méltó, hogy Jakab Jenőről sehol sem történik említés. Ha egyáltalán ott is van, nem azonosították a képeken.

### 1. Az üzletvitel

A levéltári anyag zömét számlák, szállítólevelek, csekkek, árajánlatok, reklámlapok, aprónyomtatványok és különféle témájú hivatalos levelek alkotják. Jól tükrözik egy kis kereskedés üzleti tevékenységét, ami nem sokban tért el a ma is gyakoroltaktól. Árurendelés, számlázás, szállítás, kifizetés, nyugtázás kíséretében került az áru a gyártótól a nagybani eladón keresztül a kiskereskedőig, majd a vevőig, azaz a fogyasztóig.

Az üzlet forgalma, függetlenül attól, hogy a bolt nem a forgalmasabb és látogatottabb üzletsoron helyezkedett el, élénk volt. Ez lemérhető a számlák alapján megfigyelt árumozgás, rendelések és kiszállítások mennyiségéből. Tetemes nyereséget bizonyára nem hozott, ám folyamatos és biztos megélhetést

<sup>9</sup> Str. Ștefan cel Mare.

<sup>10</sup> Álmosnak két fia volt, az egyik gyerek korában szánkóbalesetben meghalt, a másik nem alapított családot, így nincs leszármazott.

<sup>11</sup> Juszt Ferencz özevegye látszerész Budapest, Múzeum-körút 19.

<sup>12</sup> Kétnyelvű felirat, románul: Farmacia „Sft. Gheorghe.”

<sup>13</sup> Csillag Gyógyszertár, Remény Gyógyszertár.

<sup>14</sup> „Farmacia la Regele Sft. Ștefan alui Teodor Kováts Sft. Gheorghe.”

<sup>15</sup> CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos 1999, 168.

biztosított a család számára. Vevőköre állandó és hűséges volt, a Jakab testvérek jól ismerték vásárlóikat, az egyszerűbb emberek mindennapi igényeihez igazították az árukészletet.

Az üzletalapító Jakab Jenő a kereskedelem minden csínját ismerte. Levelezéseiből kitűnik, hogy ilyen irányú iskolázottsága is volt. Üzletviteli irataiból lemérhető, hogy az akadémiai szinten oktatott kereskedelemtant a gyakorlatban alkalmazta. Ez nem csupán a törvényességre, a szabályok betartására és a pénzügyi feddhetetlenségre vonatkozott, hanem az üzlet humán oldalú megközelítésére is, arra a tényre, hogy a kereskedőnek jó emberismerőnek kellett lennie, a kereskedelem lélektanát elsajátítva és gyakorolva kellett számítását megtalálnia.

A kereskedő, aki árut vesz, a maga nyereségét abban a többletben kapja meg, amelyet hozzáad az árhoz, amikor portékáját eladja. A levél az áruüzletben a kereskedő személyét pótolja, ezért az áruüzleti levelezésben a hang udvariasságára nagy súlyt fektettek.<sup>16</sup> Ez állapítható meg a levelek olvasásakor, néha úgy tűnik, sok a felesleges sallang, túl körülményeskedő a fogalmazás.

A 20. század elején a kereskedelmi levelezés oktatásában voltak törekvések az üzleti nyelv egyszerűsítésére, hogy főként a levél befejezésében használt udvariaskodó formák és az aláírás fölé illesztett kifejezések (a „teljes tisztelettel”, „kiváló tisztelettel” stb.) hadd maradjanak el.<sup>17</sup> A kereskedelmi forgalomban nincsen szükség az ilyen konvencionális időpazarlásra, állították. Ám az egyszerűsítési folyamat általánosan lassan ment. A levelek még a negyvenes évek elején is bővelkednek az udvariaskodó kifejezésekben.

„Jakab Álmos cégnek Sepsiszentgyörgy, 1943

Tisztelt Cím! Kedves Vevőm!

Tisztelettel bátorkodom a mai nehéz árubeszerzési viszonyok mellett azzal az árucikkkel segítségére sietni, amellyel most rendelkezem. Felajánlom „ROBUR” fűszerkeverékeket, amely tartalmazza, úgy a külföldi, mint a belföldi nemesebb fűszereket.

Nagybecsű rendeléseit soraim vétele után kérem és vagyok, szolgálataira mindenkor szívesen készen, kiváló tisztelettel:

BATÓ LÁSZLÓ

Fűszer és gyarmatáru nagykereskedő, Szeged.”

Ha megvizsgáljuk, hogy egy-egy üzlet lebonyolítása az árukereskedelemben miből állt, akkor megállapíthatjuk, hogy az ügylet rendszerint a kínálattal,

az ajánlattal kezdődött. A kereskedő a vevőjét vagy maga kereste fel, vagy a megbízottja (utazója, képviselője). Ezt a mai nyelvhasználatban ügynöknek nevezzük. A Jakab-kereskedést legtöbbször levélben keresték meg, ritkábban a tulajdonos maga vagy a cég képviselője.

„Brassó, 1937. június 18.

Tekintetes. Jakab Jenő kereskedő úrnak

Van szerencsém becses tudomására hozni, hogy képviselőm Wagner úr a legközelebbi napokban meg fogja látogatni és tisztelettel kérem becses rendeléseit neki fenntartani szíveskedjék.

Nevezett úr pénzfelvételekre fel van hatalmazva és kérem az esedékes számláim összegét ez alkalommal neki szintén átadni szíveskedjék.

Ennek elvartában maradok szolgálatára mindenkor készen kiváló tisztelettel:

G. Eitel

szappan és gyertyagyár.”

„Marosvásárhely, 1941. április 22.

Tisztelt Uram!

Mellékelten küldöm legújabb árjegyzékünket azzal a tiszteletteljes kéréssel, hogy mivel a közeljövőben személyesen nem kereshetem fel Önöket, szíveskedjenek megrendeléseiket hozzám írásban eljuttatni.

Teljes tisztelettel: MAROSSZÉK Általános Kereskedelmi Iroda Marosvásárhely”

Az írásbeli kínálat, ajánlat igen változatos volt. Az egyszerű, nyomtatott árjegyzéktől kezdve, lehetett bőséges, néha könyv alakú és kisebb-nagyobb terjedelmű katalógus. Volt képes árjegyzék is, ha az üzlet természete megkívánta. Divatcikkeket, dísz tárgyakat, a házi berendezés eszközeit, technikai cikkeket, játékszereket képes árjegyzékben kínáltak. A nyomtatott árjegyzék elküldése szintén árukínálatnak minősült, és ki kellett belőle tűnnie, hogy az egyszerű milyen mennyiségre vonatkozott, a szállítást hogyan oldották meg, a fizetésnek melyek voltak a feltételei, illetve hogy az ajánlat meddig maradt érvényben. Árjegyzékek tucatjával találhatóak a Jakab testvérek hagyatékában.<sup>18</sup> Az előírt szabályoknak minden tekintetben leginkább megfelelő a budapesti Hoffmann József-féle, 1804-ben alapított gyarmatáru nagykereskedés árjegyzéke, amelyet Jakab Álmosnak címeztek 1944-ben.

A nyomtatott árjegyzéket esetenként levél is kísérette, amelyben főként azt tudatták, hogy a nyomtatott árból a kiváltságos vevőknek milyen enged-

<sup>16</sup> SCHACK Béla, dr. 1911, 278.

<sup>17</sup> SCHACK Béla, dr. 1911, 244.

<sup>18</sup> Stella Illatszergyár, Bukarest, 1930; Franck Henrik Fiai Rt.

1940; Weiss Manfred Első Magyar Konzervgyára R. T., Budapest, 1941; Radó Pál fűszer, gyarmatáru és konzerv nagykereskedő, Budapest, 1943.

ményeket<sup>19</sup> adnak. A rendelt áru mennyiségétől és a rendelés gyakoriságától függően a Jakab-kereskedés általában 2–5% árengedményt kapott a különböző cégektől.

A rendelést követően az árut számlázták és szállításra előkészítették.

„1923. november 9-én

„HESS” Első Erdélyi Cukorka és Csokoládégyár Részvény-Társaság, Brassó

Alapítottatott 1899-ben

Tekintetes Jakab Jenő úrnak, Sepsiszentgyörgy

A nekünk november 9-én személyesen feladott rendelését a legjobb kivitelben teljesítettük és átnyújtjuk az alábbi számlát lej 2000 összegről.

További szíves megrendeléseinek reményében maradunk teljes tisztelettel.

„HESS” Első Erdélyi Cukorka és Csokoládégyár R. T.”

A kifizetési határidő rendszerint 30, ritkábban 60 nap volt. Ennyi ideig volt érvényes az adott kedvezmény is. Volt eset, hogy a kifizetési határidőt meghaladták, olyankor nemcsak a kedvezményt vonták vissza a szállító, hanem havi 1–5% késedelmi kamatot is felszámolt. A kifizetés rendszerint banki átutalással, csekken történt, amelyet többnyire a Háromszéki Takarékpénztár Részvénytársaság eszközölt. Vevőjének az eladó a kiegyenlített számláról minden esetben írásbeli hírt adott.

„Temesvár, 1923. december 24.

Jakab Jenő cégnek, Sepsiszentgyörgy

Köszönettel elismertük számláját bankátutalásért 3.025 lej összeggel, miáltal november 16-i számlánk kiegyenlítést nyert.

Szolgálataira mindenkor készen ajánljuk magunkat teljes tisztelettel:

KANDIA Cukorka- és Csokoládégyár R. T.”

Az áru kiszállítása vasúton, alkalmi fuvarossal vagy nagyobb cégektől rendelés esetén annak saját szállítójával történt. A számlán külön fel volt tüntetve a szállítási díj. Pl. „frankó Sepsiszentgyörgy pályaudvar” annyit jelentett, hogy a szállító fizette a fuvardíjat a szentgyörgyi állomásig, az árunak onnan való elszállítása a Jakab céget terhelte. Ha a szállítással kapcsolatos megjegyzés így szólt: „frankó szállítjuk a vevő üzletébe, raktárába, házához”, akkor a fuvardíjon felül még ama költségeket is a szállító állta, amelyek a vasúti állomástól a házhoz szál-

lítással felmerültek. A számlák külön érdekessége, hogy okmánybélyeggel voltak ellátva és a bélyegek az eladó cég pecsétjével lepecsételve. A bélyegköltséget hozzáadták a végösszeghez, amelyet így szintén a vevő fizetett. A szállítást fuvarlevél<sup>20</sup> kísérte. Ezen szerepelt a címzett és feladó cég neve és címe, az út hossza kilométerben kifejezve, a szállított áru fajtája, mennyisége, súlya, értéke, a szállítmányozó neve,<sup>21</sup> a szállítás időpontja és díja.

## 2. A Jakab-kereskedésnek szállító cégek és áruik

Háromszék vármegye kereskedelmével kapcsolatban a 19. század végén ezt olvashatjuk: „Behozatnak: gyarmatáruk, ruházati és textil-ipari cikkek, nyers és kikészített finomabb bőrök, bor, sör, só, mindenféle déligyümölcs, szőlő, singes- és divat-kereskedelmi áruk.”<sup>22</sup> A Jakab-kereskedés elsősorban fűszer- és csemegeüzlet volt, az áru nagy részét ezek a termékek alkották. Hasonló mértékben tartott háztartási- és vegyiáru, veteménymagvakat, cukrot és lisztet, ezek szerint az üzlet vegyeskereskedéssé bővült. A vegyeskereskedő üzleti köre volt a legszélesebb és legváltozatosabb. A kereskedelmi minisztérium határozata szerint a vegyes kereskedők és szatócsok jogosultak voltak az összes elsőrendű szükségleti iparcikkeket forgalomba hozni.<sup>23</sup> Jakab Jenő a kezdetektől élt is a lehetőséggel, üzlete kínálatát az áru gazdagsága és sokfélesége jellemezte. Az ország különböző pontjairól, nagyvárosi cégektől rendelt jó minőségű árut. Az egyes gyártók és termékek neve sok esetben ma is ismerősen cseng, bizonyosággal, hogy a napjainkban is forgalmazott és használatban lévő cikkek némelyike már jó 70 évvel ezelőtt kedvelt volt.

Ha csak a csemegeáruat vesszük figyelembe, látjuk, hogy nagyobb mennyiséget az egyszerűbb termékekből (háztartási keksz, cukorkák) tartott, ám a forgalmazott készlet változatos és minden igényt kielégítő volt. A hétköznapi árun kívül a finomabb, úri csemegéket is kínálta: konyakos meggyet, francia csokoládékat, marcipánt, aprósüteményeket. A számlákból kitűnik, hogy milyen édességeket gyártottak, forgalmaztak és fogyasztottak az 1920-as, 1930-as évek polgárai. Az idegen hangzású megnevezések esetén is következtetni lehet az édesség fajtájára. A háztartási cikkek közül legnagyobb forgalmat szappanból és festékekből bonyolított. Számos gyártóval és forgalmazóval ápolt üzleti kapcsolatot. Csak szappant legalább 17 féle helyről szállított.

Tekintsük át a Jakab hagyaték számláit, amelyek az árukészlet változatosságát bizonyítják. Ezek a számlák egyben tükrözik a két világháború közötti

<sup>19</sup> A „skonto” kifejezést használták, a mai diszkont megfelelőjét.

<sup>20</sup> Scrisoare de trăsură.

<sup>21</sup> Vasúti szállítás esetében az 1920–30-as években Căile Ferate

Române, 1940 után: Magyar Királyi Államvasutak.

<sup>22</sup> POTSA József 1899, 186.

<sup>23</sup> ADONYI Béla, dr. 1943, 3.

romániai gyártókat, nagybani eladókat és cégeket, amelyekkel Jakab Jenő és a Jakab Testvérek cége üzleti kapcsolatokat tartott fenn. A felsorolásban szerepel a cég neve, az alapítás éve (ha ismert), székhelye (helység), a számla kibocsátásának éve, hivatalos (nyomatott magyar, román, német) nyelve, a számla kitöltésének nyelve és a számlázott áru megnevezése. A felsorolásba nem került be az esetenként rendelt áru mennyisége, ára, a szállításra és a számla kiegyenlítésére vonatkozó adatok, valamint a kedvezmény százalékban kifejezett nagysága. A cégek és termékek neveit az eredeti írásmóddal közöljük.

„ALFA” Tésztagyár, tulajdonos Dr. A. DERNERTH. Keresztényfalva, Brassó megye.

Számla 1937-ből. Román, német, magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: makaróni 10 és 20 kilós ládákban.

*Julius BAUMANN Gyula Papírraktár, Brassó.*

Számlák 1937-ből. Román és német nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: barna papír, újságpapír, lantornapapír, „Superior” papírzsák, cukorzsák, barnazsák (kilóban mérve)

*Leopold BACH faipari és kefégyártó üzeme, Piatra-Neamt. Alapítva 1886-ban.*

Számla 1927-ből. Román nyelvű nyomtatvány németül kitöltve.

Áru: súrolókefe, ruhakefe, ecset, meszelő.

*Joan BRECKNER Szappangyár Rt., Gyulafehérvár.*

Számla 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: mandula-, lanolin-, Revolver-szappan.

*Bodfalusi Cukorgyár.*

Számlák 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Csupán január, június és július hónapokban 2.800 kg kristály-, kocka- és porcukrot szállított a gyár lerakatából a Jakab-kereskedésnek.

1937 folyamán kisebb mennyiséget, 675 kg-ot a bukaresti Cukorkereskedelmi Vállalat sepsiszentgyörgyi bizományi raktárából is vásárolt. Ha hozzávesszük, hogy más nagybani kereskedő cégektől is vásárolt cukrot kisebb-nagyobb tételekben, főleg süvegucukrot, amit a bodfalusi gyárból egyszer sem, akkor kiderül, hogy a bolt cukorforgalma az említett hónapokban összesen 7.200 kg volt, ami jelentős mennyiség.

A kocka- és süvegucukor kilója egységesen 30 lej, a kristálycukoré 28 lej volt, a porcukor kilója 29 lejbe került.

„CHEMICOLOR” festékek, lakkok és vegyitermékek. Berkovits Jónás, Nagyvárad.

Számla 1941-ből. Magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: festékek, bécsi fehér, hegyikréta, budai föld, kovapapír, habkő, parafin, salacali, terpentín, bútorlakk, salétromsó, fenyőbogyó, bronzfesték, üveg papír (befőttek lekötésére).

„CITY” Kereskedelmi Részvénytársaság, Nagyvárad.

Számla 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Pörkölt kávé 44 kilós zsákokban.

*CORONA Ostya-áru gyár, Brassó.*

Számla 1927-ből. Román nyelvű nyomtatvány németül kitöltve.

Áru: különféle sütemények (diós, meggyes), nápolyi szeletek, ostyalapok töltve és töltetlen.

„DELTA” grafitgyár, Marosvásárhely.

Számla 1937-ből. Román és magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: grafitkúp, grafit tableta (gyógyászati célokra).

*G. EITEL Szappan- és Gyertyagyár, Brassó. Alapítva 1840-ben.*

Számla 1937-ből. Német, magyar és román nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: London-szappan (fehér és vegyes), borotva-szappan, Phönix templomgyertya, Marseille szappan. A küldeményhez csomagolva egy reklámtábla.

*FRANCK HENRIK FIAI R. T. Brassói lerakat.*

*(Heinrich Franck Söhne societate anonimă pentru industria produselor de cafea).*

Számlák 1930, 1932, 1937, 1938-ből. Román nyelvű nyomtatványok magyarul kitöltve.

Valódi Franck kávépótlék (cikóriakávé), Kneipp maláta-kávé, Rosil füge-kávé, Enrilo kávé babkávé helyett.

A számlák mellett néhány apró Franck cégjelzéses relkámplap, árjegyzék, jegyzetpapír, szórólapok kávéfőzési tanácsokkal és egy nagyobb méretű, falra akasztható üzleti reklámtábla található. Az egyik, 1930-ban kiállított számlához van ragasztva az a pénzes utalvány, amelyen a „Magazin de coloniale E. Jakab J. fűszerkereskedő Sft. Gheorghé” feliratú pecsét látható. Az üzlet pecsétjének ez az egyetlen, általunk ismert lenyomata. (5. ábra)

„FLORA” konzervgyár, Bukarest.

Számla 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: hús-, hal-, zöldség- és gyümölcskonzervek, kész ételek.

Falra akasztható, nagyméretű színes reklámtáblája az üzlet hagyatékában.

„FLORA” Stearingyertya és Szappangyár Részvénytársaság, Nagyvárad.

Számla 1928-ből. Magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: 333 grammos Flora-Korona szappan.

*Glückmann és Farkas festék, lakk, „VICTORIA” ablaktapasz (kitt), kence és vegyészeti gyára, olaj- és halzsír-nagykereskedése, Nagyvárad.*

Számlák 1936, 1937-ből. Magyar és román nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: paraffin (fehér, sárga) festékek (borvörös, baltimore citrom, szatinober sötét), hegyikréta, csiszolóvászson, „Krayner” email, Silbergrafit, salétromsók, gelatin ezüst, smirgli gummi, zinkweiss.

*HERCZEG GÉZA Vegyészeti Gyár, Kolozsvár.*

Számlák 1928, 1930, 1931-ből. Román, német és magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: Bani, Glys, City (ovális) szappan, kátrányszappan, Fedác és Angyal mosdószappan, American szappan (nagy), Vénus és Micado borotvaszappan, Gladys fémtisztító (gyöngyös, luxus, egyszerű, színes).

1 tucat ovális City mosdószappan ingyen küldve a személyzetnek. Ez a szappanfajta népszerű lehetett, mert számlánként nagy tételben rendelte.

*„HESS” Első Erdélyi Cukorka és Csokoládégyár Részvény-Társaság. Alapított 1899-ben. Brassó, Erdély-Nagyrománia.*

Számlák 1923, 1925, 1927, 1930, 1932, 1936-ból. Magyar nyelvű nyomtatvány. Magyarul kitöltve.

Áru: összesen 104 féle terméket szállított a Jakob üzletnek: pergelt mogyoró, Liliputdropsz, Merkantil dragee, főzőcsokoládé, háztartási keksz, citromszelvény, likőr kávébab, praliné, Nougat Knusper, pergelt mandula, vaníliacukor, gyümölcsíz, üdítőcukorka, Gloria Cremante, mogyorós és mazsolás csokoládé draszté, mogyorós tejszokoládé, csokoládé bonbon, Mente Fondante, töltött gyümölcs cukorkák sokféle ízesítésben, mézes cukorka, tejcukorka, óriási csokoládérúd, csokoládé nyulac, jégpárna, marmaládé, vaníliacsók, pemetefű cukorka, narancskrém, moccakrém, Marseille, Alaszka, Kamerun, Tunisz csokoládé, Harmatcsepp, citrom- és narancshéj, erős pasztilla, desszertcsokoládé, Fekete keringő (fekete csokoládé magas kakaótartalommal) stb.

*HESSHAIMER J. L. ÉS A. „A Fehér oroszlánhoz.” Alapított 1843-ban. Fűszer-, gyarmat- és festékáru, fonal- és veteménymag-üzlet nagyban és kicsinyben Kávé-nagypörköldé motorüzemmel. Brassó.*

Számlák 1923-ból. Magyar nyelvű nyomtatványok magyarul kitöltve. 1930, 1932, 1937-ből román, német és magyar nyelvű nyomtatványok magyarul kitöltve.

Ez az a cég, amelynek széles árukínálatából a Jakob-kereskedés a meglévő üzletviteli anyag bizonyossága szerint, leggyakrabban és legnagyobb mennyiségben rendelt. Az árut a cég minden esetben saját autójával szállította a helyszínre, megjelölve a gépkocsivezető nevét.

1923. január 16. – május 25. közötti időszakból van 23 számla, amelyeken szerepel élelmiszer: 3.700 kg

külföldi és belföldi cukor (süveg, kocka, kristály, por), 896 kg kávé (nyers kávé, őrölt kávé tiszta, pörkölt kávé, Franck kávé különféle kiserelésben), 40 kg fekete bors (őrölt és szemes), 420 kg rizs, 25 kg makaróni (száraztészta, a mennyiség kevésnek tűnik, arra enged következtetni, hogy fogyasztása nem volt általános.) 30 kg kakaó, 15 kg mogyoró, 15 kg mazsola, 4 kg mandula, 5 kg füge, 2 kg ceyloni tea, 1300 db citrom (darabszámra rendelve), 20 láda narancs.

Vegyí áru: 1200 kg szóda (mosószóda zsákban és marószóda hordóban), 270 kg festék (horganyfehér, borvörös, törökvörös, pompeji vörös, kraproza, francia okkersárga, baltimorsárga, falzöld, világos lombzöld, venyigefekete, őzbarna, cinóber (szatinóber) színekben. Legtöbb a venyigefekete, falzöld és okkersárga színekből fogyott.) 40 kg. Ultramarin (ezt használták a mész jellegzetes kék színűre festésére, a „székelykék” szín nyerésére), 300 kg szappan (glicerinnel rudas szappan rózsaszín, ibolya és gyöngyvirág illatban, a legfinomabbnak számító mandulaszappan, ami egyben a legdrágább is volt, Speick és Schicht szappan, a közkedvelt Szent-László szappan, Borax gyógyászati szappan, borotva- és kulcsszappan), 220 üveg Diana sósborszesz (kicsi és közepes, az üvegeket rendszeresen visszaváltották).

A Hesshaimer raktárból rendelt egyéb áruk: citromsó, sütőpor, rizskeményítő, vaníliarúd, szegfűszeg, Gladiátor csokoládé, Szultán (préselt csemege), fenyőmag, fahaj, szalakáli, mogyoróbél, köleskása, tölteni való paprika, spanyol paprika, szardínia (dobozban), szilvaíz (ládában), paradicsom (dévai), eckendorfi piros répamag, dughagyma, burgonyaliszt, madárétel, keserűsó, ivó szóda, Jánoskenyér, gyufa (Normal, Popular, Luxus), Electra kocsigyertya, fénymáz, kocsikenőcs, üvegpapír, pergament papír, lantornapapír, állványpapír (színes), papírszák (kilóban mérve), fehér zsák, gelatin fehér, ecset (különböző méreteken), ruhaseprű, seprű, nyeles súrlókete (gyökér), smirglivászson (ívben), mosószóda (zsákos), marószóda (hordós), szalmiáksó, Junó kékvíz, padlólak, Tipp-Topp parkettviasz, halzsír, Fedol cipőkrém, ruhafesték, bőrszír (fekete, sárga), zsinog, fogvájó, gipsz, enyv, minium, faolaj, glicerinnel, lenmagolaj, parkett fénymáz, gumiarábigum, szalmiáksó, kenceolaj, síkpor, vaslak, terpentín, timsó, zöldgálic, Luxor kékvíz, enyv (belföldi, világos és sötét), hegyikréta, kávéházi kréta, Kalodont (fogpaszta és fogpor), Nizza faolaj, tojásfestő, antracén tinta, kékítő pomádé, emallakk (piros), tömjén, aranybronc (bronzfesték), Cimexol poloskairtó stb.

A 14 évvel későbbi, 1937-es számlák alapján felmérhető, hogy az eltelt évek alatt a Hesshaimer árukínálata milyen új termékekkel bővült. Megjelent a prézli, a „Splendor” és „Brillant” rizs, a török kávé,

a spagetti, a mustármag, az élesztő, a burgonyacukor és a Ferencz József keserűvíz.

*N. F. HÖNIGSBERG Közvetlen déligyümölcs és gyarmatáru behozatal, Brassó.*

Számla 1937-ből. Román és magyar nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: zöld citrom

„KALLA” *Arnold Schulz & Co. Rt., Temesvár. Alapítva 1877-ben.*

Halkonzervek és halkészítmények forgalmazója

Számla 1932-ből. Román és német nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: orosz szardínia üvegen, pácolt hering hordóban.

*KANDIA Cukorka-, Csokoládé- és Konzervművek, Temesvár.*

(A királyi udvar szállítója).

Számla 1928-ből. Magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve, az egyes cikkek nevei németül feltüntetve. Cukorkák menta (fehér és zöld színű), ánizs, gyümölcs, ibolya ízesítéssel, tejcukorka, selyemcukorka, savanyúcukorka, jégcukorka, Sport-cukorka, aprócukorka, töltött cukorka.

A küldeményhez hozzácsomagolva ingyen 2 pléh-reklám és 100 db Kandia cégjelzéses jegyzetpapír.

*A. KESSLER, Brassó. Alapítva 1903-ban.*

Számla 1928-ből. Román, német és magyar nyelvű nyomtatvány németül kitöltve.

Áru: fekete és sárga „Sas” cipőkrém.

A gyűjteményben a Sas cipőkrém szórólapjai.

„LEDA” *Vegyecikkek Gyára Rt., Temesvár.*

Számla 1932-ből. Román, német, magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: „Pyram” cipőkrém (fekete, barna), fénymáz.

„LICA” *Élelmiszer-ipar ALBRECHT KÁROLY Túró- és Ostyagyár, Nagyszeben.*

Számlák 1929, 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány, románul kitöltve.

Áru: „LICA” ostyaárak különböző kivitelben csokoládé áthuzattal, ostyarudak, ostyalapok, piskóta, Mélange háztartási keksz, mézes-kalács, Carlsbad süteménylap 27x19 cm, 27x21 cm, 27x25 cm méretben, Victoria ostya, Ementáli krémsajt, desszertkrém, I. osztályú Trappista sajt, edami sajt, dobozos- és blokk-sajtok, csemege-vaj, liptói és székely-túró, creme de dessert surfin stb.

„LUCULUS” *J. SCHMIDT Élelmiszerek Földvár, Brassó megye. Alapítva 1885-ben.*

Számla 1930-ból. Német nyelvű nyomtatvány németül kitöltve.

Áru: „Luculus” csokoládépiskóta.

„LUSTRIN” *Rt. Vegyiüzem, Temesvár.*

Számla 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: szappan

*MAKRÁNSZKY BÉLA MÉHÉSZETE, Nagykaroly.*

Számla 1933-ból. Román és magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: szavatolt tiszta erdélyi gyógy-és csemegegéz, akácméz.

*MANDULA JENŐ ÉS MARCELL Cég, Kolozsvár.*

Számlák 1929, 1930-ból. Román és magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Malaga szőlő, mazsola, Matagalpa kávé 70 kg-os zsákokban, Maragoype gyöngy kávé, vaníliarúd (16–18 cm), déligyümölcsök (füge, citrom, narancs, datolya).

*MÜLLER TESTVÉREK vegyiüzeme, Nagyvár.*

Számla 1937-ből. Román, magyar és német nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: antracén tinta 2 literes üvegen, viasz, papírragasztó.

„PHENIX” *Növényi olaj- és margarinyár Bukarest.*

Számla 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: főzőolaj és „Excelsior” margarin.

„REMOS” *Szappangyár, Csernovic.*

Számla 1932-ből. Román nyelvű nyomtatvány németül kitöltve.

Áru: Lajos weiss.

*ROYAL Vegyitermékek Termelési Vállalata, Arad.*

Képviselő: Zimmermann és Király Bizományi Raktára, Brassó.

Számlák 1930-ból. Román, magyar, német nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: Royal fémtisztító, kékítő (Indigo Blau), Ajax surolópor, Royal csontolaj.

„SANITAS” *Gyógyszerészeti Laboratórium és Vegyiáru Üzem, Arad.*

Számla 1937-ből. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: „Cataral” gyógycukorkák (köhögésre és torokfájásra), hársmez.

„SAVONIA” *Szappan és Illatszergyár, Bukarest.*

Számla 1932-ből. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: „Cheia Raiului” mosószappan, „Szarvas” mosószappan, borotvaszappan, lanolinos szappan, szőkítő sampon, Kalodont fogkrém és szájvíz, kézapoló krém, folteltisztító, „Radion” oxigénes szappanpor.

*SCHMOLLPASTA Rt., Brassó.*

Számlák 1930, 1932-ből. Román, német és magyar nyelvű számlák magyarul kitöltve.

1938-ból román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: fekete, fehér, sárga és barna cipőkrém, parkett-, bútor-, autópaszta és kaucsukos bőrszír. A Schmoll cipőkrémet számos aprónyomtatvány reklámozza.

„STELLA” R. t. *ELIDA illatszerek gyára, Bukarest. Alapítva 1886-ban. (Agence Générale pour la Roumanie de la Parfumerie).*

Számlák 1930-ból. Román és német nyelvű nyomtatványok románul kitöltve, hátoldalukon árjegyzékkel. 1938-ból román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve, árjegyzék nélkül.

Érdeemes egy kis figyelmet szentelni az árukínálat áttekintésére. A Jakab Jenő cégének küldött árjegyzék szerint a Stella illatszergyár csak toalett szappanból 60 félélt szállított. Ezen kívül 11 féle mosószappant, 9 féle gyógyszappant, 2 féle borotvaszappant, 14 fajta üveges és 7 fajta kimerős kölnivizet, 4 féle parfümöt, 11 féle púdert, 5 féle krémet, vazelint, fogkrémet, szájvizet és sampont ajánlott. A felsorolásból kitűnik, hogy minden igényt kielégítő termékekkel szolgáltak a gyártók. A finom parfümöktől kezdve az olcsóbb kölnivizekig, az oxigénes mosószappantól a kénes gyógyszappanig minden megtalálható volt. Hogy ezek mennyibe kerültek akkor? Vegyük viszonyítási alapul 1 kg cukor árát, ami 30 lej volt. Egy lanolinos mosószappan 20 lejbe került, egy virágillatú parfümszappan 40 lejbe, egy babaszappan 14 lej volt. Egy kis doboz púderért 15 lejt, egy nagyobb doboz kőpúderért 120 lejt, egy üvegtégelyes arctápláló krémért 75 lejt, egy tubus Kalodont fogkrémért 24 lejt, egy Chypre parfümért 225 lejt fizettek. Az olcsóbb kölnivizeket egydecis és negyedliteres kiszérelésben is árusították, míg a kimerős kölniket 5, 10 sőt 25 literes tételben is szállították.

A Jakab-kereskedés e cégtől csak mosószappant rendelt. A 100 grammos szappan ára 6,80 lej, a 250 grammosé 17 lej volt.

A gazdag árukínálat luxusnak számító cikkeit Jakab nem rendelte.

*STOLLWERCK TESTVÉREK Részvénytársasága, Brassó.*

(A Román Királyi Udvar szállítója).

Számla 1932-ből. Román nyelvű nyomtatvány, magyarul kitöltve.

Áru: világos tejszokoládé, csokoládé Konzum rúd 140-es, Mifruka karamella, tej karamella üvegfedélű dobozban, gazdasági csokoládé, csokoládé Zenith krémrúd, Puro csokoládé, háztartási csokoládé, csokoládé kognakos szilva staniol nélkül, csokoládé kognakos meggy behintve staniol nélkül, stb.

A Stollwerck küldeményhez használati utasítást is mellékeltek:

„A karamellák csak akkor frissek, ha kemények és üvegesek.

Tehát ne rágja szét, csak szopogassa. A karamellák könnyen olvadnak és tejes ízük csak a szopogatás során bontakozik ki teljesen.

Hosszas tárolás során a karamellák megcukrosodnak és meglágyulnak.”

*SZEKERES ALEXA „INCZE”-féle Székelytúró és Kaskavál-gyár, Barót.*

Számla 1936-ból. Román, magyar és német nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: Kaskavál-sajt, Székely-túró, olvasztott vaj.

A gyártó ajánlása: „Túró és kaskavál-sajt előállítására rendkívül nagy gondot fordítok. Az áru jósága felelhetetlenül.”

*A. & H. TARTLER R. T. Fűszer-, festék-, vegyi-anyag- és déligyümölcs nagykereskedés, Brassó.*

Számlák 1937, 1938-ból. Román, német, magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: hordós olaj, fehér gelatin, fahaj, bors, szódapor, lúgkő, gallus, viaszgyertya, naftalin

*ZERNYESTI PAPIRGYÁR Rt. Brassói raktára.*

Számla 1927-ből. Magyar nyelvű nyomtatvány magyarul kitöltve.

Áru: barna erős papír, csomagolópapír, fehér szuperior zsák

*ZIMMER & Co. Olajgyártó és Forgalmazó Vállalat, Bukarest.*

Számla 1926-ból. Román nyelvű nyomtatvány románul kitöltve.

Áru: főzőolaj.

A nagy mennyiségben forgalmazott búza- és kukoricalisztet, korpát, kölest Páll Ferenc szentivánlaborfalvi műmalmából (1930), Molnár András uzoni műmalmából (1933), és az 1893-ban alapított sepsiszentgyörgyi Első SzékelyMúmalom Részvénytársaság mű-hengermalmából vásárolta. Dióbelet Fazakas Sándor kézdivásárhelyi vegyesáru kereskedő szállított (1937). Köményt nagyban forgalmazott, a termést felvásárolta és más üzleteknek (Kolozsvári Hansa R. t. – 1937) eladta.

Az alábbi cégektől számlák nem maradtak a hagyatékban. Nyugták, szállítólevelek, megkeresések alapján győződünk meg arról, hogy a Jakab-kereskedés üzleti kapcsolatokat ápolt velük.

*DOBOZYI. Piskótagyár, Arad, 1930.*

*GOTHALIN Vegyi Üzem, Temesvár, 1932.*

*GÁL BÉLA Csemege-, Csokoládé- és Cukorka-kereskedése, Brassó, 1930.*

*SIPOS FERENC Vegyipar, Nagyvárad, 1940.*

*DIANA Ipari és Kereskedelmi R.T., Budapest, 1943.*

*CHINOIN Gyógyszer és Vegyészeti Termékek Gyára R. T., Újpest, 1943.*

*METRÓ Vegyiüzem, Budapest, 1941 (Fedol ter-pentines cipőpaszta).*

*MINERVA ÉDESSÉGEK Szabó Miklós cukorka-csokoládé és kekszárú nagykereskedése, Budapest, 1940.*

BATÓ LÁSZLÓ *fűszer, termény, gyarmatáru, gyékény és seprő nagykereskedő, Szeged, 1943.*

MAUTHNER ÖDÖN *Magtermelő és Magkereskedelmi R. T., Budapest, 1940.*

ULLMANN ÍZIDOR és FIAI R. T. *Fűszer Nagykereskedés, Nagyvárad, 1926.*

A Jakab-kereskedés üzleti anyagának kisebb hányadát képezi az aprónyomtatványok gyűjteménye, amely főleg reklámokból, szórólapokból és az egyes termékeket népszerűsítő jegyzetpapírokból áll. A gyártók áldoztak a reklámra, több mint 70 céget, terméket népszerűsítő kis nyomtatvány került ki a Jakab hagyatékából. Ilyenek a Franck-kávé, Diana és Adria sósborszesz, Kalodont fogkrém, Stollwerk tejkarameella, Gladys és Schmoll cipőkrém, Flora konzervek, City kakaó reklámjai.

Ezen belül is figyelmet érdemelnek azok, amelyek a második világháborús időkből származnak. A reklámok szövege jól tükrözi a történelmi időköt.

Váncza sütőpor (1940): „Köszöntjük erdélyi testvéreinket! Szíves figyelmét felhívjuk a Magyarországon legjobban közkedvelt sütőporra és vanilin cukorra a híres VÁNCZA magyar márkára. Haladjon Ön is a korrallal, süssön Váncza-sütőporral!”

Fedol cipőpaszta (1940): „Magyaros szeretettel köszöntöm régi erdélyi vevőimet és barátaimat!”

Bison cipőkrém (1943): „Ha a cipő fényére kényes, a Bisontól lesz tükörfényes.”

Franck-kávé: „Akár jól megy a bolt, akár pedig pang: káposztába hús kell, a kávéba Franck!”

Sidol fém- és ablaktisztító (1940): „Igazmondás: olcsó húsnak híg a leve. Vigyázz! A jó fémtisztítónak SIDOL a neve!” „Nagy a feje búsuljon a ló. Fontos, hogy a Sidol jegynélkül kapható!” Ajándékképpen a SIDOL Vegyitermékek Gyára háborús élelmiszerjegyek számára készített kis papírtartóval is kedveskedett vásárlóinak.

A háborús idők nehézségeit tükrözik azok az ajánlatok, amelyek a boltokból hiányzó cikkeket helyettesítő termékeket hirdették: TEAMIN tablettacukor, citrom hozzáadása nélkül zamatos, teát pótoló ital. ZAMAT és Réthy-féle fahéjpótló, szegfűborspótló, vaníliapótló (Korona, Karacsin márkák), sárgító por tojás helyett, CERAMIL keményítőpótló, TULIPÁN bőrápoló szappan helyett, CLIO pezsgő limonádépor, ROBUR fűszerkeverék, amelyet főleg a fűszerpaprika helyett ajánlottak, SALVE tápszer, amelyről azt hirdették, hogy „Üdv az egészségnek, a háború okozta egyoldalú táplálkozás hiányait kitűnően pótolja.”

A reklámlapok, árjegyzékek vegyesen érkeztek a Jakab Jenő és Álmos címére. Míg ezekből bőven

akad az 1940-es évekből, üzletviteli anyag nagyon kevés áll e periódusból rendelkezésünkre. Számla csak egy maradt 1941-ből a Jenő nevére kiállítva. Álmosnak címzett számla a korábbi időkből sincs. A Jakab üzlet hagyatékának időrendben az utolsó darabja egy Jakab Álmosnak címzett árjegyzék 1944-ből.

A II. világháború idejéből származó árjegyzékeket tanulmányozva meglepő a kínálat gazdagsága. Az ismereteink szerinti háborús nincstelenséget és nélkülözést – ami különben vitathatalan tény – eme árjegyzékek nem tükrözik.<sup>24</sup> Egyetlen jegyzékben 157 féle terméket ajánlott a Globus konzervgyár: zöldségkonzerveket (spárga, zöldborsó, vajbab, karfiol, paradicsom), befőtteket (birsalma, cseresznye, dinnye, kajsziarack, körte, meggy, őszibarack, ringló, áfonya, rétesalma, rétesmeggy, stb), finomíz különlegességeket, birsalmasajtot, sougatókat (cukrozott gyümölcsök), fagyaltvelőt (különböző gyümölcsökből), főzelékkonzerveket, szárított zöldségeket (gombát, karottát, hagymaszeletet, burgonyacsíkot), hagyma- és fokhagymalisztet, húskonzerveket, kész- és félkészételeket, pástétomokat. Az 1944-es Hoffmann-féle termékkatalógusban több mint kétszáz fűszer, csemege, és édesipari termék, s több mint 250 féle vegyi, pipere és háztartási cikk különböztethető meg. A háborús idők emlékeztetnek az ilyen megjegyzésekre, hogy „csak korlátozott mennyiségben tartok raktáron”, „hivatali kiutalásra szállítom”, „csak hatósági cikkek eladására kijelölt kereskedőknek adható el”, vagy éppen „kifogyott”. Érdemes felfigyelni néhány termékre, amelyek az 1940-es évek fogyasztói igényeket tükrözik: koppasztó szurok, szőlőkötöző gyékényzsiner, varrógép és kerékpár olaj, ruhafesték minden színben, kályhacsőlak, parafa dugó (8 méretben), iskolai kréta, légyfogó (2 féle), mécsbél (5 féle), molyirtó (2 féle), szappanfőzőszer, szappangyökér, szivarkahüvely, szivarkapapír. Fűszerek közül említjük meg a coriandert (magyarul zergefűmag), fenyőmagot (boróka), safrányt és mustármagot. Pótkávét és kávépótszert sokfélével ismertek: Áldás, Franck Doszka és Pátria, Harmat, Karacsin, Pótká, Szit, Tropic fajtakat. Használták a leveskockát, az ételízesítőt, ketchupot, erőkivonatot, zabpelyhet, pehelykölest és a ma is közkedvelt Ovomaltin világmárkát. Az állatok részére a Pekk nevű, D-vitamin tartalmú tápot vásárolták, amelyet Jakabék is forgalmaztak.

A háború utáni évekből nincsen a Jakab-kereskedésre vonatkozó adatunk. Feltételezzük, hogy üzletük sorsát is az 1949-ben bekövetkező államosítás pecsételte meg.

<sup>24</sup> Weiss Manfred *Első Magyar Konzervgyára R. T. Budapest, 1941.* Hoffmann József *Gyarmatáru Nagykereskedés Budapest, 1944.*

A Jakab-kereskedés működésének negyedszázadnyi időtartama alatt tekintélyes áruforgalmat bonyolított. Üzleti kapcsolatai szilárdak és többségükben hosszú életűek, anyagi viszonyai rendezettek voltak. Üzletvitelét pontosság jellemezte, a rendelkezésünkre álló anyag nyújtotta adatok tükrében megállapítható, hogy üzleti partnerei tisztelték, a kifizetéseket mindig időben teljesítette, számlakiegyenlítésre vonatkozó felszólítást nem őriz a hagyaték.

Üzleti kapcsolatai egész Románia területére kiterjedtek, az 1920–30-as években jó viszonyt tartott fenn bukaresti és egyes moldvai cégekkel (Piatra-Neamț). A legtöbb cég azonban Erdélyi volt, a legtöbb rendelést Brassóból teljesítették. Ezt magyarázza a földrajzi közelség és az a tény, hogy a külföldi gyártóknak Bukarest mellett voltak brassói lerakataik, sőt az ország távolabbi részeiben működő cégeknek is volt itteni képvisellete (pl. *ROYAL Vegyitermékek Termelési Vállalata, Arad. Képviselő: Zimmermann és Király Bizományi Raktára, Brassó*). A cégek és tulajdonosok, esetenként a helyi képviseltek és képviselők nemzetisége többségében német (*HESSHAIMER, HÖNIGSBERG*) és magyar (*HERCZEG, FARKAS*).

Erdélyben román nevű tulajdonos, képviselő, szállító sehol sem szerepel az üzletvitelben. Néhány esetben sikerült zsidó neveket azonosítani (Mandula Marcell – Kolozsvár, Ullmann Izidor – Nagyvárad).

A kommunikáció magyarul, németül és románul történt. Román nyelven néhány esetben a szász nemzetiségű üzletfelek írtak Jakabnak. A feldolgozott anyagban szinte mindvégig általános a háromnyelvű nyomtatványok használata, a legtöbb esetben magyarul kitöltve. A számlákhoz csatolt levelek, elismervények és nyugták szinte kivétel nélkül magyarul íródtak. Az 1930-as évek erőltetett magyarellenes nemzetiségi politikája a hivatalos és üzleti nyelvben sem tudott gátat emelni az anyanyelv használatának.

A bécsi döntést (1940) követően ugyan kevés anyagot tanulmányozhatunk, de azt megállapíthatjuk, hogy a meglévő iratok mind magyar nyelven nyomtatottak, illetve írottak. Az áruforgalomra vonatkozóan megállapítható, hogy élelmiszerek közül legnagyobb mennyiségben a mindennapi használatban fontos cikket vette-adta, mint pl. a cukor, liszt, olaj, rizs.

Fűszer- és csemegeárúkból: kávé, kakaó, bors, déligyümölcsök és cukorkák. A nagy mennyiségben forgalmazott kávé (valódi és pótkávé) általános és elterjedt kávéfogyasztást feltételez.

Vegyiarú: szappan, szóda és háztartási festékek. Százalékban kifejezve a meglévő számlák alapján 18

év alatt (1923–1941) az áru aránya a következőként alakult: 39,3%-ot alapélelmiszerekből teljesített, 28,8%-ot fűszer- és csemegeből, 31,9%-ot vegyiárúból.

Mindannak ellenére, hogy a könyvelés egy jólmenő, fokozatosan erősödő kereskedést mutat, amely évek során újabb befektetéseket tett lehetővé, a család megélhetését nem csak az üzlet biztosította. Mezőgazdasággal is foglalkoztak, saját földjüket művelték, sőt állatokat, tehenet tartottak. A föld mindig nagy értéket képviselt, és biztos jövedelmet jelentett. Jakabék sem hagyták parlagon a valószínűleg örökölt 9 hold földterületüket.<sup>25</sup> A termést jégkár ellen 1928-ban közösen, a Jakab Jenő és Álmos nevére biztosították igencsak magas összegre. Akkor még nem voltak üzlettársak, így az is bizonyosnak tűnik, hogy a földet együtt örökölték, és nem az üzleti nyereségből származó vagyonosodás eredményeként jutottak hozzá. Ebben az esetben a hagyományokkal és a nemzedékeken át öröklődő mezőgazdasági életvitellel teljesen szakítani nem tudó mentalitásnak és jellegzetesen mezővárosi jelenségnek lehetünk tanúi.

Jakab Jenő és Álmos szülei ugyanakkor tanítták gyermekeiket. Jakab Álmos eredetileg tanító volt, később, az üzlet megnyitása után tíz évvel lett testvére üzlettársa. Az üzletalapító Jenőnek biztosan volt kereskedelmi végzettsége, hiszen ennek hiányában nem indíthatott volna önálló vállalkozást. A kereskedés képesítéshez kötött foglalkozás volt, a kereskedő csak azután akaszthatta ki a „fírmát”, hogy ipari- és kereskedelmi tanonciskolát végzett, segéd volt valamely üzletben, és ha elegendő tőkéje volt. Érdekesnek tartottam, hogy sepsiszentgyörgyi kutatásaim alkalmával a Jakab-kereskedéshez fűződő emlékezés kizárólag az Álmos nevéhez kötődött. Jenőről senki sem beszélt, a tanulmányozott hagyaték pedig javarészt a Jakab Jenőé. Az ő családjáról, leszármazottairól semmit sem sikerült kiderítenem, míg az Álmos fiát többen is emlegették. Családja nem volt, fagylaltot árult és néhány évvel ezelőtt hunyt el.

A Jakabék apró adatokból összeálló képe egy parasztpolgári életmódot folytató, mezővárosi család képét sejteti. Társadalmi osztálybeli átlagos társaiknál műveltebb emberek voltak. Emellett szól, hogy szakkönyveket és szépirodalmat vásároltak, zongorájuk, rádiójuk volt már a '30-as években, újságot járatnak, jótékonykodtak, és az úri kaszinó tagjai voltak.

Hosszasan csemegezhetnénk még a Jakab fűszer- és vegyesüzlet mindennapjaiban. Fentiek közzétételével azt a célt kívántam szolgálni, hogy egy, a két

<sup>25</sup> Kataszteri hold = 0,5754 hektár. Tehát összesen 5,17 hektár területük volt a Szépmezőben, amelynek egy évi termését 85 600 lej erejéig biztosították. A földből származó jövedelem nagyságáról

némiképp tájékozódhatunk, ha figyelembe vesszük, hogy az Iskola utcai üzletet 1924-ben 361 800 lejre biztosították.

világháború közötti kiskereskedés áruforgalmának ismertetésén keresztül a piac kínálatára, az akkori fogyasztók igényeire, a használatban lévő mindennapi háztartási cikkekre, és ez által Jakabék vevőkörének életvitelére ebből a megközelítésből fény derüljön. Ezek mellett azt is fontosnak tartottam,

hogy a kiragadott példa, a Jakab-kereskedés anyaga, amely véletlenszerűen került a kezembe, ne merüljön feledésbe, hanem emlékeztetője legyen annak, hogy létezett valamikor ez a jól menő, tipikusan kisvárosi fűszer- és csemegeüzlet az egykori Sepsiszentgyörgyön.

*Sándor-Zsigmond Ibolya – Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr; kereszturimuzeum@netter.ro*

## Irodalom

ADONYI Béla, dr.

1943 *Fűszer-vegyeskereskedők és szatócsok ár kalkulációs útmutatója*, Nagyvárad.

CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos

1999 *Sepsiszentgyörgy képes története*, Medium Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy.

POTSA József (szerk.)

1899 *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*, Jókai Nyomda Részvénytársulat, Sepsiszentgyörgy.

SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya

2005 *„Mesében éltem”. A székelykeresztúri iparosság története*, kiadja a Székelykeresztúri Magánvállalkozók Szövetsége és Ajka Város Önkormányzata, Ajka–Székelykeresztúr.

SCHACK Béla, dr.

1911 *A magyar kereskedő könyve. A kereskedelmi tudnivalók képes enciklopédiája*, Révai Testvérek, Budapest.

VOFKORI György

2002 *Székelykeresztúr képes története*, Polis Kiadó, Kolozsvár.

## **Marfă și comerț într-un magazin de coloniale și delicatose din Sfântu Gheorghe în perioada interbelică**

(Rezumat)

În 2005, cu ocazia aranjării arhivei Muzeului „Molnár István” din Cristuru-Secuiesc (jud. Harghita) a fost descoperit un material interesant referitor la magazinul de delicatose al Fraților Jenő și Álmos Jakab. Autoarea interesată de cercetarea istoriei micilor întreprinzători și a negustorilor, a prelucrat materialul cu scopul de a prezenta viața cotidiană a unui mic magazin prin analiza mărfurilor, articolelor cele mai preferate de cumpărătorii anilor 1920–1940. Magazinul înființat în anul 1922 a funcționat mai mult de 25 de ani, având o clientelă stabilă și fidelă.

Arhiva magazinului Jakab constând din comenzi, facturi, chitanțe, cât și scrisori oficiale și reclame, reflectă atât ofertele pieții de atunci, cât și societățile anonime, fabricile, magazinele și depozitele de specialitate cele mai renumite din toată țara cu care magazinul respectiv din Sfântu Gheorghe a ținut relații parteneriale.

## **Goods and commerce in a grocery store from Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe) in the interwar period**

(Abstract)

In 2005, while organizing the archive of the Molnár István Museum from Székelykeresztúr (Cristuru-Secuiesc, Harghita county) an interesting material was found regarding the grocery store of the Jenő & Álmos Jakab Brothers. Being interested in studying the history of small companies and stores, the author processed these materials in order to present the everyday life of a small store by analyzing the stock, the most wanted goods of the 1920–1940 period. The store that was opened in 1922 had been operating for more than 25 years and had stable and loyal customers.

The archive of the store consisting of orders, invoices, receipts, but also official letters and advertisements, reflects both the market demand of the period and the anonymous companies, the most famous factories, stores and specialized deposits from the whole country, which were partners of the respective grocery from Sepsiszentgyörgy.



1. ábra Az egykori iskola utca, amelyben a Jakob-csemegeüzlet volt (Képeslap József Álmos gyűjteményéből a SzNM tulajdonában).



2. ábra A Jakob-üzlet épülete (képeslap József Álmos gyűjteményéből a SzNM tulajdonában).



3. ábra A Baross Szövetség az 1930-as években.

**Uj üzlet!**

Tiszteletteljesen értesitem a nagyérdemű közönséget, hogy **fűszer- és terménykereskedésemet** a „HANGYA“ fogy. szöv. volt üzlethelyiségében Str. Regele Carol I. No. 4. (Iskola-utca 4 sz.) alatt megnyitottam. :-: Elsőrendű **aradi liszt** állandóan kapható.

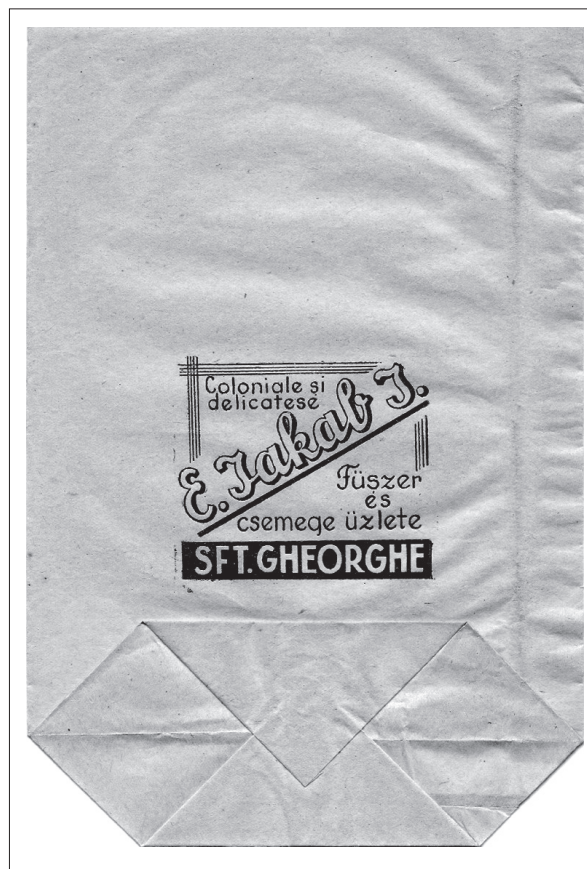
Kérve szives jóindulatu pártfogást, maradok teljes tisztelettel

**JAKAB JENŐ.**

4. ábra Híradás az üzlet megnyitásáról. Székely Közélet, 1922. március 12., 4.



5. ábra A Jakab-üzlet bélyegzőjének lenyomata.



6. ábra Papírból készült reklámzacskó a Jakab-üzlet cégjelzésével.



**Glückmann & Farkas**

Gyár és raktár: **Sír. Aurel Vlaicu 1.**      Iroda és üzlet: **P. Mihai Viteazul 12.**

**ORADEA**

Vopsele, lac,  
**„VICTORIA“**  
fabrica de chit (ipsos), vopsele, firnis,  
lac și produse chimice, mare comerț  
de ulei și untura de pește

Cont-curent — Folyószámlák  
Banca Generală de Credit Ungar S. A.  
Magyar Általános Hitelbank R. T.  
Banca Ardeleana și Casa de Econ. S. A.  
Erdélyi Bank és Takarékpénztár R. T.  
Banca de Credit Român S. A.



Festék, lakk,  
**„VICTORIA“**  
ablaktapasz (kitt), festék, kence, lakk-  
és vegyészeti gyára, olaj- és halzsír-  
nagykereskedése

Telefon: { Biron 9-23  
Fabrica 9-24  
Seara-Este 72

Cont la Cec No. 80021      Oradea, 1936 október 8. 28.

**GEZA HERCZEG**

**FABRICĂ DE PRODUSE CHIMICE**  
**CHEMISCHE FABRIK • VEGYÉSZETI GYÁR**

TELEFON: 5-48    TELEGRAM: „CREME“



Recunoaștem plățile numai contra chitanțelor nr. numărate.

Csak számozott nyugtánk ellenében teljesített fizetéseket ismerünk el.

CLUJ, 1931. Oktober 8.

Strada General Poetaș 26.

Cont-Curent:  
BANCA MARMOROSCH, BLANK & Co.  
SUCURSALA CLUJ

**FACTURA**

T.      Jakob Jenő urnak

Sfântul Gheorghe

«A fehér oroszlánhoz»      E. 2578      Sz. 1251

**HESSHAIMER J. L. és A.**

Fűszer-, gyamat- és festékárú, fonal- és      Köles, árpakása, csomagoló-papir, papírzsák  
□ □ □ □ veteménymag □ □ □ □      brassói portland-cement, petroleum és  
**Kávénagypörkölte motorüzemmel.**      prázmári sajtolt szesz-élesztő raktár.

Kitüntetések:      Brassó-Brașov, 19 23 Aprilis, hó 18

PÁRIS 1867, BÉCS 1873  
BUDAPEST 1885.

ALAPÍTTATOTT 1843-ban  
Főüzlet: BRASSÓ  
Fióküzlet: SEGESVÁR  
Sürgöny-cím:  
HESSHAIMER BRASSOV  
Telefon 32. szám

**SZÁMLA**

T. Jakob Jenő urnak

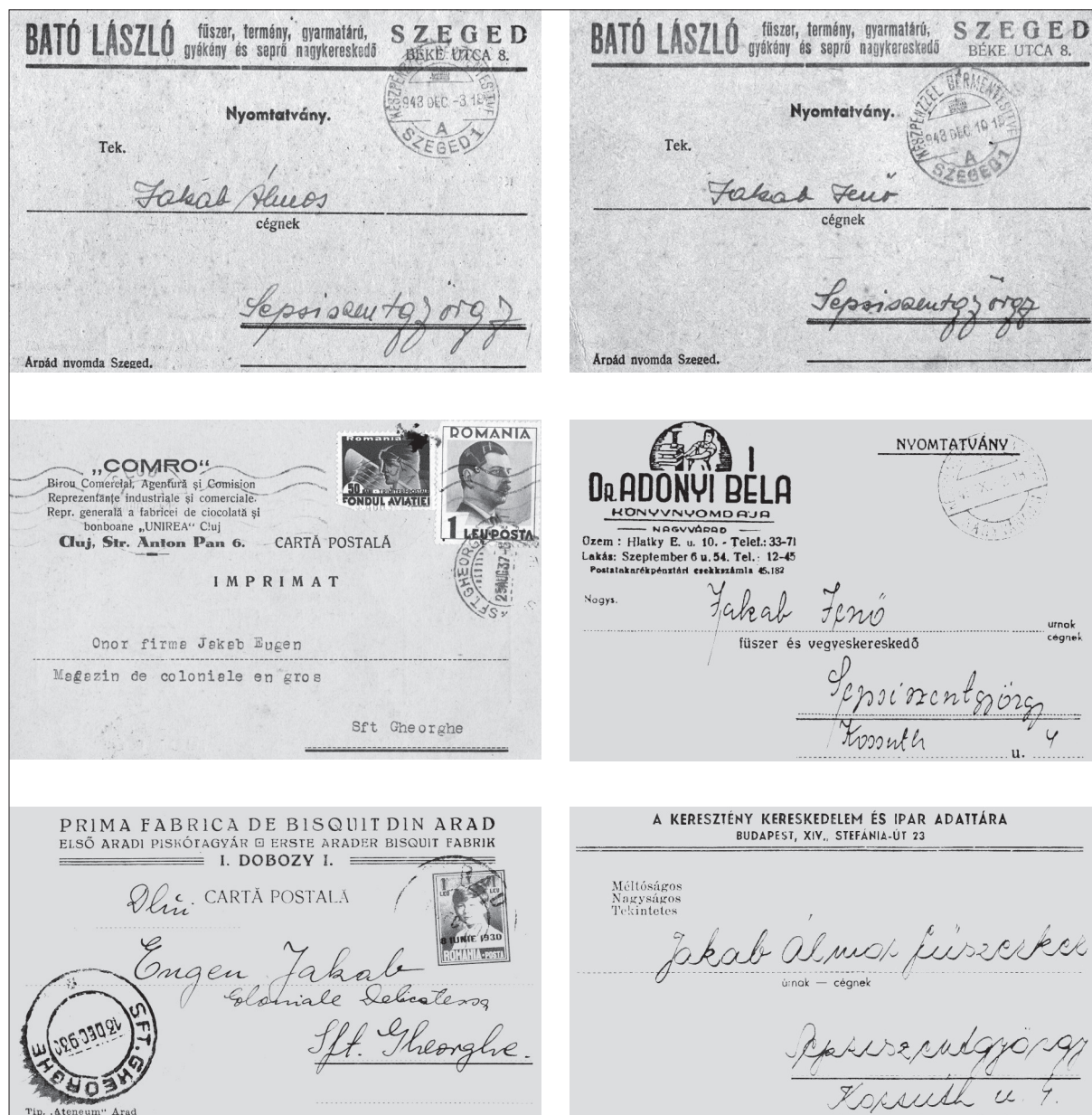
I. Ist. György

**Sáll Ferenc**

**SANTIONLUNCA ♦ SZENTIVÁNLABORFALVA**

**MOARA SISTEMATICĂ**  
**M Ū M A L M A**  
**KUNSTMÜHLE**  
p. OZUN Jud. Treiscaune

8. ábra Jakob Jenő nevére kiállított fejléces számlák.



9. ábra Jakab Jenőnek és Álmosnak címzett levelezőlapok.